

УДК 343.533

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

CRIMINAL LAW PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS: INTERNATIONAL LAW ASPECT

Бондаренко О.С.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Доценко А.В.,
*студентка I курсу
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету*

Стаття присвячена кримінально-правовій відповідальності за порушення у сфері права інтелектуальної власності. Висвітлена термінологія, яка використовується для розкриття поняття про авторське право, види протиправної діяльності, пов'язані із цим правом. Розглядається міжнародний досвід таких країн, як Франція, Швеція та Канада.

Ключові слова: авторське право, суміжні права, право інтелектуальної власності, камкординг, кардшейрінг, піратство, захист, кримінальна відповідальність.

Статья посвящена уголовно-правовой ответственности за нарушения в сфере права интеллектуальной собственности. Представлена терминология, используемая для раскрытия понятия об авторском праве, виды противоправной деятельности, связанные с этим правом. Рассматривается международный опыт таких стран, как Франция, Швеция и Канада.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, право интеллектуальной собственности, камкординг, кардшейринг, пиратство, защита, уголовная ответственность.

The article is dedicated to criminal-law responsibility of right for property intellectuality, exposed history of origin. Lighted up terminology, that is used for opening of concept about a copyright, types of unlawful activity, related to this right. International experience of such countries, as France, Sweden and Canada is being considered.

Key words: copyright, related rights, intellectual property right, counterfeiting, cardsharing, piracy, protection, criminal liability.

Постановка проблеми. Україна перебуває в скрутному становищі щодо дотримання прав інтелектуальної власності, про це свідчать міжнародні рейтинги останніх років. Порушення права інтелектуальної власності завдає великої шкоди правовласникам контенту та перешкоджає їхньому розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретичних та методичних засад існування об'єктів інтелектуальної власності, зокрема авторського права й авторського права в мережі Інтернет, зробили Г. Петренко, М. Нікітіна, І. Зенін, В. Малиновська. Проте зараз охорона права інтелектуальної власності потребує особливого підходу, чітких та виважених рішень від держави. Саме тому нині важливим та актуальним є дослідження кримінально-правової охорони права інтелектуальної власності як в Україні, так і за кордоном.

Мета статті – розкрити поняття про кримінально-правову охорону права інтелектуальної власності та дізнатися про міжнародно-правовий аспект у розрізі досвіду Франції, Швеції та Канади.

Виклад основного матеріалу. Інтелектуальна власність – це сукупність відносин між людьми щодо нематеріальних благ, що є результатами інтелектуальної діяльності або похідними від них. Також інтелектуальну власність розглядають як збірне поняття, що стосується результатів інтелектуальної діяльності людини (об'єкти інтелектуальної власності). А в широкому сенсі – це об'єкти і права на них. Розрізняють такий різновид права інтелектуальної власності, як авторське право.

Авторське право являє собою сукупність виняткових прав, що регулюють використання ідеї або інформації, вираженої в конкретній формі. Англійське поняття

“copyright” у широкому значенні означає «право на створення копій» оригіналу. Здебільшого таке право має обмежений термін дії. Символ © є знаком захисту авторського права, але в деяких юрисдикціях використовується – (с)».

Заглибимося трохи в історію. Більшість науковців пов'язують появу авторського права з винаходом книгодрукування в Європі. Йоганн Гутенберг у середині XV ст. видав першу друковану книгу. Його винахід привів до того, що процес виготовлення копій творів значно полегшився, ціна на книжки знизилась, вони стали більш доступними – тепер книга могла бути надрукована великим тиражем і розповсюджена серед широкої аудиторії. Тим самим результати творчої роботи авторів стали повноцінним товаром і могли приносити стабільний дохід. І першими, хто порушив питання щодо необхідності особливої охорони для творів, стали автори.

Важливо зазначити, що кожному надається свобода художньої, літературної, наукової творчості, а також право на інтелектуальну власність. Це право включає в себе користування і розпорядження своєю інтелектуальною власністю, можливість надавати дозвіл на використання цього права іншим [1].

2013 р. Україна перебувала у «списку 301» у статусі Priority Foreign Country, що позначає країни з найвищим рівнем порушень у сфері інтелектуальної власності (які передусім призводять до негативних наслідків для американських компаній), а також країни, що не бажають вести переговори щодо цих проблемних питань [2, с. 4].

Україна посіла перше місце в рейтингу держав, які найчастіше порушують права інтелектуальної власності. Це говориться в щорічному звіті Міжнародного альянсу інтелектуальної власності (дані за 16 лютого 2016 р.). Також Сполучені Штати Америки (далі – США) внесли Україну в «чорний список» за порушення інтелектуальної власності. Країні, де процвітає піратство, можуть загрозувати санкції з боку США. Майкл Фроман, торговий представник, заявив: «Як ніколи важливо запобігати ситуації, коли уряди інших країн, а також конкуренти порушують права американських новаторів».

Такі порушення пов'язані з відсутністю дієвих законодавчих норм щодо захисту прав правовласників. Саме тому наша країна встановила захист права інтелектуальної власності через законодавчу базу, низку законів про інтелектуальну, творчу діяльність та інші підзаконні акти, важливими з них є Закон України «Про авторське право і суміжні права» та Кримінальний кодекс України, який присвятив захисту права інтелектуальної власності ст.ст. 176, 177, 203–1, 216, 229, 231 і 232.

Суб'єктом авторського права є автор твору. Громадяни України, іноземні особи й особи без громадянства, які перебувають на території України, мають право набувати авторства в повному обсязі (але законодавство України охороняє лише ті твори іноземних громадян чи осіб без громадянства, які існують на території України в об'єктивній формі; якщо твори будуть поширені за кордоном чи перебувають в об'єктивній формі поза територією України, то вони охоронятимуться міжнародними договорами) [3].

Важливу роль у регулюванні авторських відносин відіграють авторські договори, що затверджує Кабінет Міністрів України.

Порушення авторського права може бути виражено в незаконному використанні об'єкта авторського права в обхід встановленого автором або законодавством порядку. Наприклад, скачування зламаної версії електронної книги, журналу чи підручника, а також привласнення результатів чужої інтелектуальної діяльності. Сучасній історії відомо багато прецедентів порушення авторських прав, які тривали довгий час і мали широкий суспільний резонанс, наприклад, боротьба компаній “Apple” і “Samsung”.

Оскільки більшість творів, що охороняються авторським правом? використовуються за територією національних границь, склалася система міжнародної охорони авторських прав. Основу даної системи становлять Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (9 вересня 1886 р.) і Всесвітня конвенція про авторське право (6 вересня 1952 р.).

Бернська і Всесвітня конвенції істотно відрізняються одна від одної. У Всесвітній конвенції міститься всього декілька матеріально-правових норм. У ній визначено виключне право на переклад творів, тільки за згоди автора чи його правонаступників. Термін охорони творів – період життя автора і 25 років після його смерті.

Що стосується Бернської конвенції, то вона містить значно більше норм матеріального авторського права. Згідно із цією Конвенцією, авторські права охороняються 50 років після смерті автора. Паризька редакція Всесвітньої конвенції примітна тим, що не допускає вільного використання опублікованих творів в кіно та на телебаченні [4].

Важливе практичне значення має також Римська конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організації мовлення (ухвалена 1961 р.) і Конвенція про поширення несучих програмних сигналів, що передаються через супутники.

Потрібно також згадати, що можлива сумісна творча діяльність двох або більше осіб, у результаті якої створюється один витвір літератури, науки чи мистецтва. Така сумісна робота можлива за взаємної домовленості. Необхідною умовою є творчий вклад кожної з них. Водночас не обов'язково, щоби частини творів були рівними. У результаті такої спільної праці створюється єдиний твір як об'єкт авторського права.

Цікавим є випадок, коли американський фізик Джек Хезерінгтон вирішив опублікувати науковий твір на тему фізики низьких температур, але проблема була в тому, що в науковому світі прийнято було публікувати праці від імені декількох науковців. Тому Джек вибрав свого кота Честера, з яким і був у співавторстві.

Варто згадати Закон України «Про державну підтримку кінематографії в Україні» від 23 березня 2017 р., який пояснює види правопорушень авторського і суміжних прав. Розкриваються такі види протиправної діяльності, що з'явилися нещодавно: камкординг, кардшейрінг та піратство.

Камкординг – це створення примірника аудіовізуального твору, що здійснюється шляхом відеозапису під час публічної демонстрації цього твору. Оскільки такий відеозапис не санкціонований відповідним суб'єктом, примірник аудіовізуального твору, що з'являється внаслідок камкордингу, відтворений із порушенням авторського права, тобто є контрафактним. Власники кінозалів є офіційно зареєстрованими приватними підприємствами, але демонстрацію аудіовізуальних творів здійснюють незаконно, якщо не мають угод із правовласниками чи не мають державних прокатних посвідчень. Часто такі покази фільмів є неякісними, бо мають нечітку картинку та поганий звук. Наприклад, у 2016 р. виявлено 26 випадків незаконної демонстрації, 15 відповідних кримінальних проваджень, 11 кінотеатрів зачинено.

Що стосується кардшейрінгу, то саме поняття складається із двох англійських слів, які в перекладі означають «ділитися карткою». Цей метод дозволяє отримувати доступ користувачів до закодованих платних каналів завдяки використанню офіційної картки, що дає доступ і розташовується на спеціальному сервері кардшейрінгу. Тобто кардшейрінг – спільне користування картками супутникового телебачення за допомогою роздавання ключів через Інтернет або місцеву мережу. Наведемо приклад кардшейрінгу: коли користувач однієї країни хоче подивитися платні канали іншої країни, але не може придбати потрібний йому пакет цих телеканалів. У цьому випадку

кримінальну відповідальність несуть всі особи, які забезпечують цей доступ. Практика засвідчує, що звичайні користувачі не притягуються до кримінальної відповідальності. Отже, за вчинення кардшейрінгу передбачено кримінальну відповідальність та покарання до 6 років позбавлення волі (за ст. 365, 176 Кримінального кодексу (далі – КК) України) [6].

Іншим видом правопорушення є піратство. Піратство у сфері авторського права означає копіювання інформації або інших записів без дозволу тієї особи, якій належать ці записи. Визначення поняття піратства міститься в ст. 50 Закону «Про авторське право та суміжні права». Поширенню і розвитку інформаційного піратства у світі сприяє технологічний процес. Наприклад, власники магнітофонів могли спокійно дублювати музичні доріжки без будь-якої відповідальності. Що стосується піратства в Інтернеті, то це не тільки копіювання, а й поширення комп'ютерних програм. Яскравий приклад піратства можна побачити, зайшовши на сайт, де пропонують фільми для перегляду, майже всі вони показуються без згоди правовласника. У 2015 р. лише 4 заяви про порушення права в Інтернеті закінчилися судовим вироком. Для вирішення проблеми піратства з'явилася можливість видалення інформації або обмеження доступу до неї, передбачено і штрафні санкції [5].

У зв'язку з вищезгаданим можна сказати, що камкординг, кардшейрінг, піратство – негативні явища, з якими треба боротися.

Розглядаючи питання про право інтелектуальної власності, потрібно з'ясувати, чому саме люди порушують права інтелектуальної власності. Причина більшості порушень прав має економічний характер. Правовласник є монополістом відповідного об'єкта прав, намагається підвищити ціну на сам товар. З іншого боку, порушники права інтелектуальної власності продають товар за нижчими цінами, ніж правовласник, оскільки вони не витрачали зусилля, кошти на створення об'єкта інтелектуальної власності. Можливість купувати продукт за низькими цінами – головна проблема порушення авторського права.

Також обов'язково варто сказати, що за порушення авторського права в Україні, а саме за незаконне відтворення, поширення творів науки, літератури та мистецтва, комп'ютерних програм і баз даних, фонограм, відеограм і програм мовлення, їх незаконне тиражування і поширення на аудіо- і відеокасетах, дискетах, інших носіях інформації чи інше умисне порушення авторського права і суміжних прав, якщо це спричинило матеріальний збиток у значному розмірі, передбачено кримінальну відповідальність.

Порушення авторських прав можна поділити на два види:

- 1) порушення немайнових прав – плагіат;
- 2) порушення майнових прав – піратство, чи контрафакція.

За ст. 176 КК України, за згадані порушення передбачено штраф чи виправні роботи до 2 років, чи позбавлення волі строком до 6 років із конфіскацією і знищенням усіх екземплярів творів.

Щоби протидіяти порушенню права інтелектуальної власності, особа може використати дві форми захисту: юрисдикційну і неюрисдикційну. Неюрисдикційна форма являє собою самостійних захист своїх прав без залучення державних органів (повідомлення порушника про скоєння злочину шляхом переговорів). Але більш ефективний захист може забезпечити кваліфікована особа.

Важливим та значущим для забезпечення належного рівня кримінально-правової охорони права інтелектуальної власності є й дослідження міжнародного досвіду. Наприклад, сучасна Швеція вважається країною – еталоном серед європейських країн у дотриманні прав людини та свободи слова. Тому і до вибору методів для здійснення своїх прав і свобод шведи підходять виважено. У Шве-

ції діє організація, яка на державному рівні є офіційною релігією. Називається вона «Церква Копімізму». Церква виступає за свободу поширення інформації в Інтернеті. Головною особливістю цієї релігії є те, що її послідовники можуть використовувати будь-які релігійні, наукові чи художні символи в будь-якій діяльності. Вони можуть також розмішувати піратський контент на піратських ресурсах, посилаючись на своє віросповідання, яке узаконене урядом Швеції. Законодавчо факту порушення прав немає, тому що немає самих авторських прав, на думку релігійної організації.

У Швеції для підтримки авторів, чиї твори поширені в Інтернеті, завантажуються і розглядаються безкоштовно, створений державний інструмент регулювання під назвою «Право громадської видачі». Автори отримують компенсацію з державного або регіонального бюджету за свої безкоштовно віддані твори. Це мотивує письменників створювати нові книги, а користувачам дозволяє отримуватися більше інформації безкоштовно, тим самим балансує між тими, хто хоче отримати винагороду за власні твори, і тими, хто не хоче за них платити [7].

Правове регулювання у сфері авторських прав у Франції здійснюється на основі єдиного нормативного документа – Кодексу законів про інтелектуальну власність. Авторські права виникають у Франції так:

- одразу після створення твору або його самостійної частини виникає комплекс особистих і майнових прав – публікувати твір для цього не обов'язково, проте доцільно забезпечити належні докази авторства;
- реєстрація об'єктів авторського права у Франції не проводиться, за винятком програм ЕОМ і баз даних;
- термін охорони авторських прав становить 70 років після смерті письменника, тому результатами творчості зможуть скористатися і його спадкоємці [8].

Канада часто є прикладом реформування системи сучасного авторського права, яке приводить до більш збалансованого законодавства. У 2012 р. у країні ухвалено Bill-11, який легалізував копіювання в особистих цілях, наприклад, дозволив записувати ефірні телепередачі з подальшими змінами формату. Також Закон значно розширив межі вільного використання творів, які стали доступні в освітніх, наукових та інформаційних цілях, і, головне, розширив можливості бібліотек переводити архіви в цифрову форму. У системі канадського авторського права введено поняття *notice and notice*, значення якого полягало в такому: якщо правовласник виявив порушення авторських прав, він може відправити запит провайдеру, який повинен повідомити про це користувача. Водночас ресурс не блокується, що зменшує ризик видалення з Мережі оригінальних творів, права на які не порушені. Режим *notice and notice* не накладає жодних зобов'язань на абонента, який отримує повідомлення, і він не потребує, щоби передплатник зв'язувався із власником авторських прав чи посередником [9].

Зазначимо, що поява авторського права захищає інтереси творців, тому що власник цього права може доказати, що це його твір, ніхто не може привласнити його. Саме це і намагається виправити наше законодавство, покращити умови для творців. Вигідним є те, що людина може продавати свою «творчість», бо, створивши власний витвір науки, літератури і мистецтва, лише вона має право розпоряджатися цим. Тому це є стимулом для творця.

Розглянемо мінуси вільного доступу до інформації. Одним із негативних чинників є крадіжка контенту із сайтів. Можна захистити сайт від незаконного копіювання технічно (наприклад, установка скриптів та інших елементів захисту) і юридично (завіряється нотаріально). Незаконне тиражування художнього твору, використання неліцензійних програм також погіршує захист авторського права. Авторство настає з моменту публікування твору. Щоб опублікувати художній твір, потрібно укласти договір із видавцем або іншим розповсюджувачем твору.

Є низка причин, які заважають боротьбі з порушенням права інтелектуальної власності, як-от:

- відсутність належного контролю за порушенням;
- відсутність дієвих законодавчих норм;
- недосконалість чинних законодавчих норм;
- нестача ліцензійного відеоінвентаря;
- низькі культура та рівень доходів споживачів контенту.

Наведені вище недоліки потрібно усунути для ефективної боротьби з порушенням права інтелектуальної власності і суміжних прав. Від вирішення цих проблем залежить успішність правовласників, тобто їхня здатність заробляти та розвиватися. Також покращення ситуації з порушенням авторських прав, можливо, покращить товарообіг з іншими країнами, спростить отримання фінансової допомоги від міжнародних організацій.

Проаналізувавши досвід Швеції, Франції та Канади, ми пропонуємо запровадити в Україні такі заходи:

1) під час копіювання інформації окремого автора в текстовий документ не повинні відображатися букви. Букви будуть переводитися в символи або взагалі не копіюватися;

2) у разі використання інформації автора на комп'ютерах чи інших технічних засобах пристрої мають вибавати помилку та не дозволяти копіювання;

3) літературні, художні твори автора мають відстежуватися, тобто треба зазначати місце показу того чи іншого матеріалу, щоби можна було встановити, чи законно проходять відтворення;

4) за порушення варто запровадити штраф у розмірі від 400 до 1 200 неоподаткованих мінімумів доходів громадян;

5) заборонити опублікування робіт у власних виданнях для осіб, що вчинили злочини у сфері охорони прав інтелектуальної власності.

Висновки. Україна – одна з держав-лідерів щодо порушення права інтелектуальної власності. Тому нещодавні зміни законодавства в цій сфері, а також запровадження кримінальної відповідальності за камкординг, кардшейрінг, піратство є вагомим кроком для забезпечення належної правової охорони права інтелектуальної власності. Навіть більше, показовим і важливим є використання міжнародного досвіду з метою вдосконалення кримінально-правової охорони права інтелектуальної власності в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993.
2. Петренко Г., Остапа С. Подолання інтернет-піратства в Україні. *Телекритика*. 2015. С. 22.
3. Никитина М. Авторское право на произведения науки, литературы и искусства. Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1972. С. 135.
4. Зенін І. Цивільне і торгове право капіталістичних країн : навчальний посібник. Москва, 1992. С. 172–180.
5. Малиновська В. Інтернет-піратство: Чи можливо подолати? URL: <https://blog.liga.net/user/vmalinovskaya/article/26099>.
6. Кардшейрінг як різновид інтернет-піратства: сутність та засоби боротьби із цим явищем. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/kardsheyring-yak-riznovid-internet-piratstva-sutnist-ta-zasobi-borotbi-iz-tsim-yavishchem/.
7. В Швеции признали «Церковь копиаста». *Аргументы и факты*. Украина. 10 января 2012 г. URL: <http://www.aif.ua/society/news/43213>.
8. Макарова М. Авторское право и интернет. *Наука и жизнь*. 2017. № 4.
9. Засурский И., Харитонов В.. Трансформация авторского права в интернете: зарубежные тенденции, бизнес-модели, рекомендации для России. 2013. 384 с.